

סוגיות עכשוויות באמנות המערכה

בין הקטבים

מלחמת "חרבות ברזל"

גיליון מיוחד

מרכז דדו
לחשיבה צבאית
בין תחומית

"דוקטור למבצעים" סקירת ספר

גל פרל¹

חיים במלחמה מאת דב תמרי
(ידיעות ספרים, 2024)

מבוא

"אנו, הישראלים, שמלחמות מאפיינות אותנו זה שלושה דורות, מחשיבים מאוד - כאומה, כצבא, כיחידה בצבא וכפרטים - את הניסיון שצברנו. אלא שהניסיון הוא פרדוקסלי. יש לו חשיבות גדולה מצד אחד, ומצד שני לא פעם הוא אבן ריחיים, שכן הוא מושך אותנו לעבר, והמלחמה הבאה תהיה תמיד שונה מקודמתה" (עמ' 275).

ההבנה הזו, שניסח תא"ל (מיל") ד"ר דב תמרי (דוביק) באוטוביוגרפיה שלו, **חיים במלחמה**, עומדת במוקד ספרו החדש. שם הספר נגזר מגישתו, לפיה המלחמה היא הגורם המרכזי שמעצב את החיים כאן בישראל עד כדי הרעיון המסדר של החברה. יהיה אגב מי שיטען, כמו הבמאי האמריקני אוליבר סטון, כי "מלחמה היא העיקרון המסדר של כל חברה" (סטון, 1991). העובדה שהספר יצא בעיצומה של מלחמת "חרבות ברזל", דומה שהעניקה לקביעה זו משנה תוקף.

תמרי, שלמען הגילוי הנאות לימד אותי בתואר השני ומאוד השפיע עלי, הוא מומחה לביטחון לאומי שכתב דוקטורט על מערך המילואים של צה"ל. בסוף שנות התשעים הוא הקים ועמד בראש המכון לחקר תורת המערכה (מלת"ם), שלימים הפך למרכז דדו. אם יש

¹ גל פרל הוא חוקר במרכז דדו וסרן (מיל") בעוצבת הצנחנים "חיצי האש".

משהו שחסר בספרו זה התייחסות של ממש לחלקו, כראש המכון, בפיתוח החשיבה המערכתית בצה"ל ובהכשרת הקצונה הבכירה בתחום זה (שלח, 2015, עמ' 82). אבל בטרם הפך למומחה אקדמי בעל שם, היה תמרי אחד ממפקדי השדה היותר מנוסים ומעוטרים של צה"ל. הרמטכ"ל יצחק רבין אף כינה אותו בעת שפיקד על סיירת מטכ"ל כ"דוקטור למבצעים". בספר הוא ביקש לתאר את חוויותיו האישיות, בעיקר בכדי להסביר מה למד מהן ומה יש לקחת מהן בכדי להבנות ידע חדש לאתגרי העתיד. הספר שכתב, כמו בימים שלמדתי אצלו באוניברסיטה, היה שיעור מאיר עיניים וכתוב היטב על פיקוד, טקטיקה ואסטרטגיה, וכן על מחשבה צבאית וביטחון לאומי.

האבסורד, כתב, "שצבאות אמורים לתת מענה למה שעדיין לא קרה, אבל הלמידה שלהם מבוססת על העבר, וכך הם בונים את הכוחות, את היכולות וגם את החשיבה. זה לא עבד ביותר מדי מקרים. תפקידו של הצבא הוא להיאבק בפרדוקס, להתעמת איתו, ולייצר ידע, הבנה, ארגון ודפוסי פעולה לגבי מה שטרם קרה" (עמ' 393).

ואכן בצה"ל, מהצבאות העסוקים מבצעית בעולם, נוטים מפקדים להסתמך בעיקר על הניסיון המבצעי שצברו במהלך שירותם. כך היה, למשל, בתקופת השהייה בלבנון (תמרי, 2005, עמ' 44). אך הניסיון הזה, אף שהוא חשוב כשלעצמו ויש ערך של ממש באתוס של צה"ל לפיו מקודמים אלו שהלכו בראש הטור ובשדות הקרב, הוא רק נדבך אחד מהיכולות הנדרשות מהקצונה הבכירה. ראוי להזכיר כאן את המימרה הרווחת בחיל הנחתים האמריקני, ולפיה אימון הוא התכוננות לאיומים הידועים ואילו החינוך (והכוונה היא לקורסי הכשרת מפקדים, לימודים אקדמאים ולימוד היסטוריה צבאית ותאוריות בתחומי הביטחון והאסטרטגיה) הוא התכוננות לבלתי ידוע.

כל אלו נדרשים בכדי שיהיה בכוחם של מפקדים לעסוק בנושאים מורכבים ומופשטים ברובד האסטרטגי, בניגוד לנושאים המוחשיים והטקטיים שבהם עסקו עד כה. האתגרים שבהם יתקלו יהיו חדשים ורק השילוב שבין ניסיונם לכל אלו יאפשר להם לגבש מענה ראוי (עמידרור, 2002, עמ' 39). שהרי, אין מלחמה אחת דומה לקודמתה. אמנם, טבעה של המלחמה לא משתנה, אבל הכל גם חדש. אויב אחר, נשק אחר, שדה קרב אחר. נדרש ידע חדש. מוטב גם לבנות את התיבה לפני המבול. אמנם חלק מהידע יהיה חייב להילמד תוך כדי המלחמה עצמה, אבל חלק לא מבוטל מההכנות והבנות יכול להיעשות לפני. על כך כבר אמר הגנרל האמריקני דווייט אייזנהאואר, כי "התוכניות חסרות כל ערך, אך התכנון הוא הכל" (Eisenhower, 1957).

כל צבא זקוק ל"ישויות חתרניות" כדי לקדם את יכולותיו

תמרי, שגדל בקיבוץ עין חרוד, התגייס לצה"ל ב-1954. התנועה הקיבוצית רצתה שהוא וחבריו ילכו לנח"ל. הם סירבו והתנדבו לגדוד הצנחנים 890. מפקד הגדוד היה סא"ל אריאל שרון (אריק), אשר הוביל את הגדוד בשורה ארוכה של פעולות תגמול מוצלחות. תמרי השתתף ברבות מהן.

כל צבא, כתב, "זקוק ל"ישויות חתרניות" כדי לקדם את יכולותיו. מטות כלליים נבונים ממסדים את החתרנות ומתרגמים אותה לשיטות פעולה של יחידות נוספות" (עמ' 73). יחידה 101 שהקים שרון ואוחדה עם הצנחנים היתה כזו מסגרת והצנחנים היו כאלו, בכל האמור בעיצוב וקיבוע נורמות הלחימה של צה"ל בשנים שלאחר מלחמת העצמאות. סיירת מטכ"ל, שבה שירת ועליה פיקד תמרי מאוחר יותר, היתה כזו בכל האמור בעיצוב דפוסי הפעולה של הכוחות המיוחדים של צה"ל, והיו גם יחידות נוספות כמו סיירת גולני ואגוז למשל, בשנות השהייה של צה"ל ברצועת הביטחון בלבנון (תמיר, 2005, עמ' 42), שמשכו את הצבא כולו קדימה.

הרמטכ"ל דאז, משה דיין, ביקש להפוך את הפשיטה לרכיב מרכזי בתפיסת הפעולה של צה"ל, משום שהפשיטה מאפשרת גמישות בהפעלת הכוח, בגודלו ובניידותו, ומטרתה להפגיע ולערער את ביטחונו של האויב מעבר לגבול, לייצר תחושת נרדפות ופגיעות בקרבו, ואז לשוב חזרה לנקודת המוצא (שלח, 2015, עמ' 121). רצף של פשיטות יכול ליצור בקרב האויב תחושת נחיתות קשה ולהוות קרש קפיצה למלחמה יזומה, אם ישראל תבחר בכך. הצנחנים של שרון היו המכשיר שבו השתמש, כדי למסד נורמות לחימה ופיקוד וכדי להוציא לפועל את דפוס הפעולה ההתקפי שהגה (שמיר, 2023, עמ' 163).

הפעולה הראשונה שבה השתתף תמרי היתה פעולת "חץ שחור", פשיטה על מחנות הצבא המצרי ברצועת עזה בפברואר 1955, שכן עזה היתה כבר אז מוקד ואתגר מבצעי עבור צה"ל. הוא היה אז חניך בקורס המ"כים של הצנחנים בפלוגה בפיקוד סרן סעדיה אלקיים (סופפו). לאחר הפריצה למחנה, כתב, "הסתערנו באש על המבנה הקרוב. בדרך זרקנו רימונים לאוהלי סיירים בהם ישנו חיילים מצרים והרגנו אותם בטרם יצאו מאוהליהם" (עמ' 28). הפחד, הודה, "איננו חברו הטוב של הלוחם, אבל הוא תמיד איתו" (עמ' 30). בפעולה נהרג סופפו ולפלוגה מונה מפקד חדש, סגן מאיר הר-ציון, מהבולטים במפקדי הצנחנים, שהשפיע מאוד על תמרי.

ברטרוספקטיבה ציין כי המושג "אחרי", הרווח עד היום בצה"ל וניכר מאוד בשדות הקרב ברצועת עזה במלחמה האחרונה, התעצב אז בצנחנים. עם זאת, לימים למד "שחיוני להבחין בין "אחרי" כמושג נורמטיבי וכאתוס לבין השאלה הטקטית המעשית של מיקום המ"פ, המג"ד ומפקדי כוחות אחרים בקרב" (עמ' 33). לדבריו, "מיקומו של המפקד אינו קבוע בנהלים ובתרגולות. עליו לשקול כל הזמן, גם במהלך הקרב, את האיזון הנכון בין הובלת הכוח, הימנעות מחשיפה לכדור הראשון והיכולת לראות היטב ומקרוב את מה שמתחולל בשדה הקרב. הצורך להניע אנשים מחייב נוכחות, בניגוד לפיקוד על עוצבות גדולות שבהן הפיקוד אינו ישיר אלא באמצעות מפקדים כפופים ומפקדים שכפופים אליהם" (עמ' 33).

תמרי לא ציין זאת, אבל ככל שהמפקדים עולים במעלה הדרגות והתפקידים, הופכת הפעולה שעליה הם מופקדים לאופרטיבית ואסטרטגית ולא נשאת ברובד הטקטי. הדבר מחייב לצד הדוגמה האישית, המנהיגות הקרבית והפיקוד מלפנים,

שכולם אבני יסוד בפיקוד, גם הבנה כיצד הפעלת הכוח משפיעה ומחברת בין הטקטיקה לרמות הגבוהות יותר שמעליה.

במבצע "שומרון", פשיטה על המשטרה הירדנית בקלקיליה באוקטובר 1956, כבר היה תמרי קצין ושימש כמפקד מחלקה בסיירת הצנחנים שזה עתה הוקמה. כוח הסיירת ארב לשיירה של הצבא הירדני שהוזעקה לתגבר את המשטרה שתקפו הצנחנים. "כשהם היו, לרוע מזלם, בין מטעני הנפץ ופחי הצתה, הפעלנו אותם וירינו במרנ"טים ורנ"טים. שני כלי הרכב הרכים התהפכו במדרון. המשוריינ המוביל, שנפגע מבזוקה, הצליח להמשיך בנסיעה מערבה ונעלם. הסתערנו והרגנו כ-25 חיילים. הם לא הספיקו להשיב אפילו בכדור אחד" (עמ' 54). בהמשך נפצע מפקד הסיירת ותמרי, שלקח פיקוד על הכוח, חילץ את אנשיו תוך שהוא מפגין קור-רוח, תושיה ואומץ-לב. על גבורתו עוטר בעיטור העוז. כמפקד סיירת מטכ"ל עוטר בשני צל"שי מטכ"ל נוספים.

מגבלות הכוח הצבאי

בבואו לנתח את מלחמת סיני (1956), כתב תמרי כי במהלך תנועת חטיבת הצנחנים למיתלה, במטרה לחבור לגדוד של רפאל איתן (רפול) שצנח שם, כבש הכוח שבו היה, בתוך כשעה, מתחם מצרי דו-פלוגתי סמוך לכפר תמד ללא אבדות. באופן יחסי ולמיטב ידיעתו, כתב, הקרב כמעט שלא תועד ונחקר, משום שהיה "מוצלח, ענייני ופשוט, ללא מעשי גבורה. הזיכרון הצה"לי מעדיף קרבות שהתאפיינו בהסתבכות, בכשלים ולכן גם במעשי גבורה" (עמ' 86).

לדברי תמרי מי שפיקד על צה"ל במלחמה היה, לתפיסתו, הרמטכ"ל הטוב בתולדות צה"ל, דיין, שהיה בקי בחולשות צה"ל ממש כפי ששלט בחוקותיו. התכנית שעיצב נבנתה בעיקר אל מול מגבלות הכוח הצבאי. הרמטכ"ל לשעבר, גבי אשכנזי, אמר בשעתו כי "החובה שלנו זה לוודא שהמשימות שאנחנו מטילים על אלה שממריאים, חוצים את הגבול, ברות השגה. לא לא-מסוכנות, אבל ברות השגה. שהכוח הצבאי במובן הרחב שלו, לא של הטייס בקוקפיט ולא של החייל בטנק או בכניסה לבית בבירות או בעזה, אלא במובן הרחב, הן מטרות ריאליות. זאת התפכחות כואבת להבין מה אפשר להשיג ומה אי אפשר להשיג עם כוח צבאי. הפעלת כוח צבאי זה אמצעי ולא מטרה" (אשכנזי, 2012). כך, הסביר, עוצבו תכניות מבצע "עופרת יצוקה" וכך לתפיסתו יש להפעיל את הכוח. דומה שתמרי חושב באופן דומה.

אבל תמרי כלל בספר הערה של שר הביטחון פנחס לבון, שאמר לקציני המטכ"ל בסוף 1953 כי עליהם "להבין הנחה פשוטה מאוד, שגנרלים גדולים בעולם מבינים היום: יכול להיות מבצע צבאי נפלא ומוצלח ביותר והוא ייהפך לכישלון פוליטי, זאת אומרת בסופו של דבר גם לכישלון צבאי" (עמ' 68). ומתי זה קורה? כאשר הפעולות הטקטיות מנותקות מהמטרות המדיניות. הגשר בין השניים הוא האסטרטגיה. בהיעדרה, או במקרה שהאסטרטגיה הנבחרת אינה ברת השגה, כלל לא בטוח

שאסופת פעולות טקטיות ואופרטיביות בשדה הקרב, מוצלחות, נועזות ויעילות ככל שיהיו יתרמו לניצחון במערכה ולהשגת המטרות המדיניות. לחלופין יכולה להתקיים מערכה שבה הדרג הטקטי כשל לא פעם, לא עמד במשימותיו, ולמבצעים (גם המוצלחים) שניהל היה קשר רופף עם האסטרטגיה הכוללת, ועדיין ההישג המצרפי של הפעלת הכוח הצבאי היה כזה שברובד האסטרטגי היא היתה מוצלחת. כך היה, למשל, במלחמת לבנון השנייה.

"לא אהיה מופתע אם וכאשר נופתע"

מהצנחנים עבר תמרי, כאמור, לסיירת מטכ"ל, פיקד עליה ומיסד אותה כיחידה צבאית וכיחידת כוחות מיוחדים מובילה. משם עבר לשריון וכיהן כמח"ט 401. בספטמבר 1973, בתרגיל שלדי של אוגדה המילואים המשוריינת 143, עליה פיקד מפקדו משכבר מהצנחנים, אלוף (מיל) אריאל שרון, שוחח תמרי עם אלוף הפיקוד החדש, שמואל גונן (גורודיש).

מפקד חזית הדרום, הרמטכ"ל לשעבר רא"ל חיים בר-לב, וסגן מפקד אוגדה 162, תא"ל דב תמרי, במלחמת יום הכיפורים (ארכיון צה"ל)

במקרה וצה"ל ירצה לפתח התקפה בגדה המערבית של תעלת סואץ, אמר תמרי, תידרש לפיקוד אוגדה משוריינת נוספת. אלוף הפיקוד הסכים עמו, וסיפר כי בכוונתו לפנות למטכ"ל ולדרוש שתי אוגדות נוספות לפיקוד. חמש בסך הכול. אבל ניתן להניח שהמלחמה הבאה, השיב תמרי, תתנהל בשתי זירות, וברמת הגולן, מול הסורים, לא תספיק רק אוגדה אחת ובכלל, המטכ"ל לא יוכל להיות כשאר בידיו אוגדת עתודה מטכ"לית. גונן חשב לרגע וסיכם במשפט שגילם בתוכו את כל ההיבריס שהביא למלחמה ההיא: "אבל בסוף הם רק ערבים"

(עמ' 274). זוהי, קבע תמרי, "תמצית המחדל" בחמש מילים" (עמ' 274).

במלחמת יום הכיפורים שימש תמרי כסגנו של מפקד אוגדה 162, אלוף אברהם אדם (ברן). בקרב הבלימה ב-14 באוקטובר, פיקד תמרי על חלק מכוחות האוגדה ובהם חטיבת השריון 274 (אזוב, 2023, עמ' 283). "בשבע בבוקר החלה המתקפה המצרית, ומיד נוצר מגע. המצרים תקפו עם שתי חטיבות טנקים מלוות בחי"ר. חטפנו אש רצינית משני כיוונים. הדיווחים ממח"ט הטירנים נהפכו נסערים מפעם לפעם.

כזכור, זה היה הקרב הראשון של החטיבה. הגיע דיווח שטען ליותר מ-20 טנקים פגועים אצלנו. זה היה דיווח שגוי, אבל קשה לדעת מה שגוי ומה מדויק ברגעים כאלה, ולוקח זמן לברר" (עמ' 298). היה זה קרב קשה וכוחות האוגדה עמדו בו, אף שספגו נפגעים, והצליחו להחזיק את הקו. "רשמתי לעצמי פיקוד על קרב אוגדתי, אבל זה היה יום מלחיץ מאוד. נדמה לי שבאותו יום התחילו שערותי להלבין" (עמ' 299), כתב תמרי. מפקד האוגדה, אדן, קבע לימים כי בקרב זה "הפיקוד של דוביק היה לדוגמה: שקט, שולט במצב ומפגין ידע וניסיון שנצבר בששת ימי הלחימה" (אדן, 1979, עמ' 173).

תמרי גם התייחס בהרחבה לקרב שניהל גדוד הצנחנים 890, בפיקוד סא"ל יצחק מרדכי, בחווה הסינית וציין כי לאוגדה לא היה די מודיעין על היערכות האויב במתחם ומנגד היה צריך להרחיב את צוואר הבקבוק המוביל אל ראש הגשר. "זו היתה המציאות שלתוכה נכנס גדוד 890 בליל 16 באוקטובר, ובקושי יצא משם בצהרי יום המחרת, באבידות כבדות. היה זה קרב היתקלות מול מערך מצרי חפור, בעל יכולת אש גבוהה. דעתי - אז והיום - שהגדוד מילא למרות הכול את משימתו: לאפשר את גרירת הדוברות הכבדות אל נקודת הצליחה, אף שהמערך המצרי נותר בשטח" (עמ' 302).

לא פעם, כתב, עולה השאלה "מה כן צריך היה לעשות? לסכן את הצליחה, שהיתה המענה היחיד האפשרי להצלחה המצרית וגם הסיכוי היחיד להביא לסיום המלחמה בתוצאה סבירה? להשהות אותה? להימנע ממנה?" (עמ' 303). הדבר, הסביר, שב ומעלה את העיסוק באותה "שאלה נצחית, שמפקדים בכירים נתקלים וייתקלו בה בכל מלחמה: אם אותה נקודת הכרעה, שעליה תלויה הצלחת הקרב או המערכה כולה, ויחידה - גדוד, חטיבה, אוגדה - סובלת אבידות קשות, האם יש לוותר על השגת המשימה?" (עמ' 303). לדבריו, אז והיום הוא נותר משוכנע שלא היתה בקרב ההוא ברירה. "לא תמיד מספר האבידות הוא שקובע במלחמה אם פעולה מוצדקת וראויה" (עמ' 303).

תמרי פרש מצה"ל כתא"ל, לאחר שפיקד על אוגדה ופיקד על המכללה לפיקוד ומטה. למרות רצון הרמטכ"ל לקדמו לאלוף החליט שר הביטחון דאז, אריאל שרון, שלא לעשות כן. הסברה המקובלת ייחסה זאת למלחמות הגנרלים שלאחר המלחמה ב-1973. למרות זאת תמרי לא נותר מריר, ולצד ביקורת עניינית, חלק בספר שבחים לשרון כמפקד שדה וקבע כי הוא "פיקד היטב על האוגדה במהלך המלחמה" (עמ' 306). אוגדת שרון צלחה את התעלה ואפשרה את המפנה במערכה בחזית הדרום. את כיתור הארמייה השלישית, שהתאפשר בשל כך, ביצעה האוגדה שבשורותיה לחם תמרי.

צבא שברירי אך אנטי־שבי

בפרק מיוחד בסוף הספר, שעוסק במלחמה שפרצה ב־7 באוקטובר 2023, כלל תמרי שתי אמירות שאיתן פתח לא פעם קורסים שלימד באוניברסיטה. ראשית, כתב, "צה"ל הוא צבא שברירי" (עמ' 389), משום שהוא נשען, מהיווסדו, על מערך סדיר, קטן ובלתי מספיק בגודלו לאיומים ועל מערך מילואים גדול. שנית, ציין, "לא אהיה מופתע אם וכאשר נופתע" (עמ' 389). ניתן לקבוע ששתי האמירות הללו התקיימו עם פרוץ המלחמה, אם כי צה"ל התאושש באופן מרשים.

כוחות צה"ל, בסדיר ובמילואים, בפיקוד מפקד פיקוד הדרום ירון פינקלמן, ביצעו תמרון התקפי ברצועת עזה ורשמו הישגים טקטיים רבים, כשלחמו מעל ומתחת לפני הקרקע (מערכת אתר צה"ל, 2023). האוגדות המתמרנות, שהסתייעו באש מדויקת וסמוכת תמרון מן התווד, פגעו באלפי פעילי חמאס וגא"פ, השמידו אמצעי לחימה, תשתיות צבאיות (ובכלל זה מנהרות, מפקדות, מחסני תחמושת ועמדות לחימה) ועצרו פעילי טרור. הלחימה בלב שטחים שבנויים ומאוכלסים בצפיפות חייבה את מפקדי צה"ל, בכל רמה ובוודאי ברמת מפקדי החטיבות והאוגדות, לכל אותם ערכים שאליהם התייחס תמרי, כמו גם להבנה עמוקה של הקשר בין הפעולה הטקטית לרמה האסטרטגית.

יש בכך המחשה לתפיסת האנטי שבירות שתיאר הפילוסוף נסים ניקולס טאלב, לפיה "אנטי־שבירות אינה עמידות או איתנות גרידא. העמיד עומד בפני זעזועים ונותר כשהיה; האנטי־שבייר משתבח" (טאלב, 2014, עמ' 25). ועדיין חשוב לזכור כי התאוששות הזו בוצעה אל מול אויב מסוים, ומוטב לקחת אותה בפרופורציות הראויות ולא לדבר בה משל היה מדובר בהתאוששות היא ב־1973, אל מול הארמיות הסוריות והמצריות. בנוסף, ועדיין, כדי שהמשפט שאמר השר לבון לא ישוב ויהיה רלוונטי, חובה לוודא שיש קשר הדוק בין המהלכים הללו לאסטרטגיה הכוללת, ושנוכח האיום החמור על העורף והנטל הגובר על המשק, יהיו אלו מהירים והכרעתיים במהותם.

תמרי, שחקר לעומק את מערך המילואים, קבע כי לאורך השנים התקיימה "החלשה מתמשכת של צבא המילואים" (עמ' 408). החלשה זו פגעה במוכנות הצבא לתרחישים נוסח אלו שהתגלו ב־7 באוקטובר. מנגד, קבע, המלחמה "היא תקופת זוהר של משרתי המילואים. החל מהתייצבות שעלתה על הציפיות, דרך לחימה בתנאי פתיחה גרועים ועד לסבל ולנזקים הנגרמים לחייל המילואים, למשפחתו ולפרנסתו. כל אלה באמצע מחלוקת פוליטית וחברתית חסרת תקדים, שקיטבה בין רבים ממשרתי המילואים לבין השלטון" (עמ' 408).

כמי שלחם במלחמה כקצין מילואים, אין לי אלא להוסיף שאף שצדק בכל סעיף וסעיף, מוטב היה גם לומר משהו על רמת הלחימה הגבוהה שהפגינו יחידות מילואים רבות על אף הליקויים והפערים במוכנות הכוחות. הדבר נבע מכך שהמילואים הביאו עמם בגרות, שכל ישראל, ניסיון מבצעי וסגנון פיקוד אחר מזה של מפקדי

הסדיר, שכלל בתוכו דבקות חכמה במשימה, כך שתבוצע על הצד הטוב ביותר ולא דווקא "עם הראש בקיר". יתרונות אלו, לצד רמת כשירות גבוהה שצה"ל שמר לאורך השנים בחלק מחטיבות המילואים אפשרו לחטיבות אלו לא פעם לפעול "בקצה החץ הכחול", כלומר בראש הכוחות המתמרנים.

תמרי גם הזהיר, לאור המלחמה, מפני הסתמכות יתר על הטכנולוגיה. שכן, ההצטיידות במערכות טכנולוגיות מתקדמות "אינה מייצרת יסודות הגנה ולחימה מוכחים" (עמ' 410). אמנם, ציין, טכנולוגיות מתקדמות הן הנכס החשוב ביותר של צה"ל, אך "למוצרי הטכנולוגיה אין מעמד עצמאי. הם חלק חיוני במערכת הגנה ולחימה עתירת מרכיבים" (עמ' 410).

בהמשך לכך כלל תמרי בספר סיפור מראשית כהונת הרמטכ"ל מוטה גור, לאחר מלחמת יום הכיפורים. הרמטכ"ל גור התלבט באשר לכיוון הדרוש "לביסוס עוצמתו של צה"ל - שינוי משמעותי של איכות הצבא או גידול כמותי מהיר. החלטתו היתה גידול כמותי. הוא לא הסביר מדוע החליט כך. אני משער שלא הצליח להבהיר לעצמו מהו גידול איכותי" (עמ' 323). נדרש, אם כן, למצוא את נקודת איזון בין הצורך להעמיד סד"כ גדול שיאפשר לצבא לפעול בכמה חזיתות ברזמנית מבלי לוותר על רכיבי האיכות, ובכלל אלו טכנולוגיה מתקדמת, חימוש מדויק ובעיקר מפקדים מעולים, סקרנים לידע, בעלי מנהיגות קרבית שקוראים "אחרי"!²

² המחבר מודה לד"ר אמיר ארד, אל"ם (מיל') בעז זלמנוביץ, סא"ל ד"ר איתי חימיניס, תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל וסא"ל (מיל') אבירם רינג על הערותיהם הטובות למאמר.

רשימת המקורות

- אדן, אברהם (1979). **על שתי גדות הסואץ**. ידיעות אחרונות.
 - אזוב, עמירם (2023). **מגננה**. מודן והמחלקה להיסטוריה של צה"ל.
 - אשכנזי, גבי (7 בספטמבר 2012). הרצאה בכנס "מבצע 'עופרת יצוקה' - תהליכי קבלת החלטות אסטרטגיות". **מכון פישר למחקר אסטרטגי, אוויר וחלל**. הרצליה.
 - טאלב, נסים ניקולס (2014). **אנטי שביר**. דביר.
 - מערכת אתר צה"ל (7 בנובמבר 2023). "הצהרת מפקד פיקוד דרום: 'נלחמים בלב העיר עזה, ליבת הטרור, ולא נעצור עד לניצחון'". **אתר צה"ל**.
 - סטון, אוליבר (1991). **ג'י. אף. קיי - תיק פתוח**. תסריט.
 - עמידרו, יעקב (2002). **הרהורים על צבא ובטחון**. המכללה לביטחון לאומי.
 - שלח, עפר (2015). **האומץ לנצח**. ידיעות ספרים.
 - שמיר, איתן (2023). **משה דיין: התפתחותו של אסטרטג**. מערכות ומודן.
 - תמיר, משה (2005). **מלחמה ללא אות**. מערכות.
 - תמרי, דב (2024). **חיים במלחמה**. ידיעות ספרים.
- Eisenhower Dwight D. (November 14, 1957), "Remarks at the National Defense Executive Reserve Conference". *National Archives and Records Service*.